

Türkiye'de Siyasi Partiler ve Seçimler: 1946-2015

H. Emre BAĞCE

Giriş

Türkiye'de demokrasi kararsız bir nehir gibi bazen kuruyarak, bazen yatağından şaşarak ağır aksak yoluna devam ediyor. Türkiye'de demokrasinin ve seçimlerin kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabasına kadar uzanıyor. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemleri Türk demokrasi tarihi kadar darbeler bakımından da bir müze niteliği taşıyor; bu dönemler olumlu, olumsuz nice olayları içinde barındırıyor. İktidar-muhalefet ilişkilerinin şekillenmesi ve seçimlere dair demokratik veya antidemokratik zihniyet ve tutumların pratiğe dökülmesi bakımından İttihat Terakki dönemi, Birinci Meclis ve bilahare tek parti dönemi çok derin izler bırakmıştır. İkinci Meşrutiyet'ten itibaren zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte, tek parti döneminde dahi seçimlerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Haliyle, seçimlerin yapıyor olması demokrasinin zorunlu veya yeterli bir göstergesi olmuyor; Türk demokrasi tarihi bizlere bu gerçeği yalın şekilde gösteriyor.

Bu yazıda, 1946'dan günümüze Türkiye'de demokrasinin ve seçimlerin seyri ana hatlarıyla ele alınıyor; siyasi partilerin yapısına ve işleyişine yer verilerek iktidar-muhalefet ilişkilerinin

niteliği ve seçimleri algılayış biçimleri değerlendiriliyor. Bu bakımdan, Türkiye’de seçimlerin tarihi takip ediliyor ve uygulanan farklı seçim sistemlerinin milletvekili dağılımı ve siyaset üzerindeki etkilerine yakından bakılıyor.

Demokrasi ve seçimlerin seyrine dair bu inceleme sırasında, demokrasiyi kötürüm bırakan faktörlerin, zihniyet ve uygulamaların açığa çıkarılmasına önem verilmekte; sonuç kısmında siyaset, demokrasi ve seçimlere dair sorunlar kısaca değerlendirilmektedir.

1946 Sonrası Siyasi Partiler ve Seçimler

18 Temmuz 1945’te Milli Kalkınma Partisi’nin kuruluşu ile çok partili döneme geçilmiştir. Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş ve

M.K.P.

15

Cevat Rifat Atilhan tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi 38 maddelik kısa bir program yayınlamıştır.¹ Programda, halkın mutlak anlamda idaresini tecelli ettirecek bir Cumhuriyet kurulması, memurların siyasete karışmaması, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması, seçimlerin tek dereceli yapılması, Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi, parlamento bünyesinde bir üst meclis kurulması gibi düzenlemeler önerilmiştir. Programda öğretmenlere ve hakimlere ayrı bir önem verildiği

görülmekte; iktisadi kalkınma, istihdam, tarım, sanayi konuları hayli öz biçimde ele alınmaktadır.

Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952* (İstanbul: Arba Yayınları, 1995), 642-645.

Milli Kalkınma Partisi 1946’da belediye, 1946 ve 1950’de milletvekili genel seçimlerine katılmış fakat etkili olamamıştır.²

Milli Kalkınma Partisi’nin 1946 seçimlerindeki afişinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Altı Ok’una atıfta bulunulmakta, bir elin parmaklarıyla sayar şekilde altı mesele ortaya konmaktadır. Afişte “işretten, oyundan (kumar doğar), iffetsizlikten, eğrilikten, tenbellikten, zulümkârlıktan sakınınız” denmektedir.

1946 yılında ise aralarında Demokrat Parti’nin de bulunduğu 13 parti kurulmuştur.³ 7 Ocak 1946’da Celal Bayar’ın başkanlığında kurulan Demokrat Parti’nin kurucuları arasında Prof. Dr. Fuad Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes yer almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden itibaren siyasi faaliyetler içinde bulunan Celal Bayar, Meclisi Mebusan’da ve başından itibaren TBMM’de üyelik, Birinci Meclis ve tek parti döneminde İktisat Vekilliği ve Başvekillik görevlerinde bulundu. Tek parti döneminde Mustafa Kemal’in çevresindeki en önemli isimlerden biriydi. Mustafa Kemal 1938’de öldüğünde Bayar Başvekildi ve İnönü Cumhurbaşkanı seçildikten sonra kısa dönem yine Başvekillik görevini sürdürdü. Bayar, 1945 yılında CHP üyesi ve İzmir Milletvekili idi. O dönemde Adnan Menderes (Aydın), Fuad Köprülü (Kars) ve Refik Koraltan (İçel) milletvekili olarak Meclis’te bulunuyordu.

12 Haziran 1945’te tek dereceli sisteme göre serbest seçimlerin yapılması, üniversite özerkliğinin sağlanması, CHP’nin

1954 seçimlerinde Nuri Demirağ Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak katılmış ve Sivas milletvekili seçilmiştir. 1957’de ölümü üzerine parti bir yıl sonra kendiliğinden kapanmıştır.

³ Sosyal Adalet Partisi (28 Şubat), Liberal Demokrat Parti (11 Mart), Çiftçi ve Köylü Partisi (24 Nisan), Türk Sosyal Demokrat Partisi (26 Nisan), Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) (14 Mayıs), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) (24 Mayıs), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (17 Haziran), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (20 Haziran), Yalnız Vatan İçin Partisi (21 Haziran), Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi (21 Haziran), Artma Koruma Partisi (26 Haziran), İslam Koruma Partisi (19 Temmuz), Yurt Görev Partisi (15 Ağustos).

hükümet üzerindeki vesayetinin kaldırılması konularında verdikleri Dörtlül Takrir CHP Meclis Grubu tarafından reddedilmiş; takip eden süreçteki muhalif açıklamalarından dolayı Adnan Menderes ve Fuad Köprülü 21 Eylül'de, Refik Koraltan ise 27 Kasım'da partiden ihraç edilmiştir. Diğer yandan, Celal Bayar da milletvekilliğinden istifa mektubunu 26 Eylül'de Meclis Başkanına vermiş, 3 Aralık'ta ise CHP'den istifa etmiştir.⁴ Böylece, Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden yol hazırlanmıştır.

DP Programı'nda tek parti dönemine yönelik eleştiriler bulunmakla birlikte, bunlar özellikle seçimler üzerine yoğunlaşmıştır. İleri demokrasi,⁵ milli irade kavramları çerçevesinde seçimlerin tek dereceli olarak, gizli oy açık tasnif ilkelerine göre yapılması, öğretim üyeleri hariç memurların siyaset dışında kalması, Cumhurbaşkanının parti ile ilişkisinin bulunmaması, Cumhurbaşkanlarının fiili olarak parti başkanlığı yapamamaları hususlarına programda yer verilmiştir. Programının ilk maddelerinde cumhuriyet ve demokrasi anlayışını açıklayan DP, programın 13-17. maddelerinde sırasıyla milliyetçilik, laiklik, inkılapçılık, halkçılık ve devletçilik ilkelerini nasıl anladığını açıklamıştır. Bu bakımdan DP, CHP ilkeleri üzerine kendi yorumunu katmıştır. Böylece DP, CHP'nin içinden çıktığını fakat ideolojik düzeyde paradigmatik

⁴ Atatürk'ün ölümü üzerine Başvekil Celal Bayar'ın aday olması beklentileri olmuş fakat kendisi o dönemde İnönü karşısında herhangi bir siyasi adım atmamış veya buna cesaret edememiştir. Bayar'ın içinde bulunduğu konjoktüre göre bir hareket tarzı benimsediği anlaşılıyor. Benzer değerlendirmeler, tek parti sonrası Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi'ne katılması, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy'un Atatürk'ün ölümü üzerine CHP'ye katılmaları için de yapılabilir.

İleri demokrasi ifadesinin Türk siyasi ve toplumsal hayatına İttihat ve Terakki'den itibaren yerleşen ilerleme fikrinin ve ilerici-gerici biçiminde yapılan ötekileştirici kavramsallaştırmanın bir tezahürü olduğunu belirtmek gerekir. Aydınlik ve karanlık ikiliğinde olduğu gibi, kendilerini ileri ile özdeşleştiren pozitivist tuzağın içine yeniden düşülmektedir. Bu zihniyetin tezahürleri ve kendisini sürekli yeniden üretmesi İttihat Terakki'den AK Parti'ye kadar siyasi tarih boyunca takip edilebilir.

bir kopuş yaşamadığını; CHP’nin ilkelerini, Altı Ok’unu benimseyerek göstermiştir. İki parti arasında kısmi ideolojik farklılıklar bulunmakla birlikte, CHP ve DP arasındaki çekişme iktidar değişikliği üzerine odaklanmıştır.⁶

DP 21 Temmuz 1946’da yapılan erken seçime girmiş ve 61 milletvekili kazanmıştır.⁷ Ayrılmalar sonucunda, milletvekili sayısı dönem sonunda 31’e düşmüştür. Seçim sonrası dönemde, ana konu açık oy, gizli tasnif esasına göre yapılan seçimlerin meşruiyeti olmuştur. 1948’de yapılan ara seçimlere Demokrat Parti, adli teminat getirilmediği gerekçesiyle katılmama kararı almıştır. DP 1947 ve 1949 yıllarında iki büyük kongre yapmıştır; 1947 Kongresinde teşkilat yapısı güçlendirilmiş, “Ana Davalar Komisyonu Raporu”⁸ kabul edilmiş ve “Hürriyet Misakı” olarak adlandırılan bir metin ilan edilmiştir. İkinci Büyük Kongrede de seçimlere dair meseleler öne çıkmıştır.

⁶ Bkz., H. Emre Bağce, “Dilemmas of Democratization in Turkey with Special Reference to ‘Modernization From Above,’” *İnsan ve İnsan Dergisi* 3 (2015): 9-11. Sir Knox Helm, “Turkey and Her Defence Problems,” *International Affairs* xxx/4 (1954): 435. Necmeddin Sadak, “Tek Parti, Tek Şef Sistemini Deviren Demokrat Partisi...,” *Aynı Tarihi* 160 (1947): 17-18. İsmet Bozdağ, *Demokrat Parti ve Ötekiler* (İstanbul: Kerivan Yay, 1975), 44. Hilmi Ziya Ülken, *Siyasi Partiler ve Sosyalizm* (İstanbul: Anıl Yayınevi, 1963): 63.

1946 seçimleri sonrası Meclis Başkanı görevlerinde Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy ve Şükrü Saracoğlu bulunmuştur. Özellikle ilk iki başkanın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucularından olduğu hatırlandığında, CHP’nin de iki gerekçeyle bu yönde davrandığı değerlendirilebilir: İlki, muhalefet karşısında kendisini güçlendirecek ve meşruiyet kazandıracak adım atmış olmasıdır. Diğer seçenek ise geçiş sürecinde görece tüm gruplara karşı dengeli ve eşit mesafede yaklaşacak kişiler olmalarıdır. Meclis başkanları için bkz., *TBMM Albümü (1920-2010)* (Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., 2010): 441-444. Milletvekili sayıları için bkz., *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011* (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2012), 8.

Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, 673-676.

1950 seçimlerinde DP, sonraki dönemlere de damgasını vuracak olan “Yeter Söz Milletindir!” sloganını kullanmıştır. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimlerde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Çoğunluk sistemine göre, bir seçim bölgesinde en fazla oyu alan aday veya parti seçim bölgesindeki milletvekilliğini kazanmaktadır. Bu sistem genel olarak dar bölge ve tek veya iki turlu olarak uygulanır. Dar bölge olursa, her seçim bölgesinden bir millet-

vekili seçilir. Dar bölge sisteminin iki turlu seçimle birlikte uygulanması adayları daha fazla ön plana çıkartır; iki turlu seçimde, birinci tur sonuçlarına göre salt çoğunluğu sağlayan aday olmazsa, ikinci turda en çok oyu alan iki aday yarışır. Birinci turdaki adaylardan geri kalanlar ikinci turda seçime devam edemedikleri için, rekabetin yanı sıra partiler ve adaylar arasında ciddi ölçüde işbirliği de yaşanır. Fakat 1950 seçimlerinde çoğunlukçu sistem liste usulü uygulandığından, seçim bölgesindeki adayların listesine oy verilmekte ve oylama sonucunda bir oy fazla alan parti bölgedeki tüm milletvekilliklerini kazanabilmektedir. Diğer parti veya partiler ise o bölgeden hiçbir milletvekilliği çıkaramamaktadır. 1950 seçim sonucuna göre, örneğin Adana’da DP % 53, CHP % 45 oy almıştır fakat 11 milletvekilinin tümünü DP kazanmıştır. Malatya’da ise bunun tersi olmuş; DP %40.7 oy almış fakat CHP %59.3 oy oranı ile 11 milletvekilinin tümünü almıştır. Öte yandan Mardin’de salt çoğunluk sağlayan parti olmamıştır; CHP

%49.7 ile 3, DP %42.8 ile 3 ve bağımsız aday %7.6 ile 1 milletvekilliği kazanmıştır.⁹

Çok partili sisteme geçişte ilk kurulmuş olan Millî Kalkınma Partisi ve daha sonra kurulan Millet Partisi nispi temsil sistemini savunmuş olsa da,¹⁰ önerileri CHP ve DP tarafından dikkate alınmamıştır. CHP ve DP çoğunlukçu liste usulü üzerinde uzlaşmışlar ve seçim sistemini bu yönde düzenlemişlerdir.¹¹

Yüksek Seçim Kurulu, “1950 - 1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları,” www.ysk.gov.tr, erişim tarihi 02.08.2015. 1950 seçimlerinde seçmenler aday listelerinde değişiklik ve tercih yapabilmekte, yeni isim ekleyebilmekteydi.

¹⁰ Fahri başkanlığını Fevzi Çakmak’ın yaptığı Millet Partisi, programında aslında önemli bir tespit yapmıştır: CHP ilkelerinin devletin anayasasının ikinci maddesine işlenmiş olmasına itiraz ederek, bunun kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Fakat Millet Partisi de programında DP’nin yaptığı gibi, Altı Ok’u nasıl anladığını ifade ederek tek parti dönemi ve CHP ile paradigmatik bir kopuş gerçekleştirilememiştir.

¹¹ Bu hususta kanun maddelerinin oylanması sonrası lehte ve aleyhte yapılan konuşmalar fikir vericidir. DP Aydın Milletvekili Adnan Menderes kanun lehinde, Millet Partisi Afyonkarahisar Milletvekili Hasan Dinçer ise aleyhinde söz almış, Hasan Dinçer en büyük sorun olarak çoğunluk sistemine işaret ederek, bunun liste usulü uygulanmasının demokrasi açısından mahzurlarını ifade etmiştir. “Milletvekilleri Seçimi Kanunu tasarısı ve Geçici Komisyon raporu,” *TBMM Tutanak Dergisi*, 8. Dönem, 24. Cilt, 4. Toplantı, 48. Birleşim, 2. Oturum (16.2.1950): 706-709. Başbakan Şemsettin Günaltay kanunun kabulü sonrası yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Bu ilk temelin atılışında karşı partilerden Demokrat Partinin bizimle birlikte hedefe doğru ahenkle yürümüş olmasını bu temeli kuvvetlendirmek ve bu binayı kurmak için sarfedilecek mesainin de muvaffakiyetle neticeleneceğine delil olarak görmekteyim. (Bravo sesleri). Bundan dolayı Demokrat Partili arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Onların bu meselede bizimle beraber yürümesi dahile ve harice karşı, memleket işlerinde görüşleri ne olursa olsun, Türk çocuklarının Millî ve büyük ana meselelerde beraber yürüyeceklerini ispat etmiş bulunmaktadır. Bu birleşmenin bu bakımdan da büyük bir önemi vardır. (Alkışlar)”. Günaltay nispi sistem üzerinden Millet Partisi’ni eleştirmiş, liste usulü çoğunluk sistemini şöyle savunmuştur: “Arkadaşlar, nispi temsilin bâzi

Liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılan 1950 seçimleri sonucunda, Türkiye genelinde DP %55.2, CHP %39.6, Bağımsızlar %0.6 ve Millet Partisi %4.6 oy almıştır. 487 milletvekilinin 416'sını DP, 69'unu ise CHP kazanmıştır¹²; Millet Partisi ve bağımsızlar birer milletvekilliği sahibi olmuştur. CHP 63 ilin 11'inde, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Hakkari, Hatay, Kars, Malatya, Mardin, Sinop, Trabzon ve Van'da çoğunluğu almıştır. Bu seçimde Osman Bölükbaşı Millet Partisi'nin Kırşehir'den seçilen Meclis'teki tek temsilcisi olmuştur.

memleketlerde ne kötü neticeler verdiğini her gün görüyor ve duyuyoruz. Böyle memleketlerde Hükümetler teşekkül edemiyor, teşekkül eden Hükümetler bir hafta olsun duramıyor. Halbuki, bugünkü şartlar ve bugünkü cihan durumu kuvvetli partilere müstenit devamlı Hükümetlere ihtiyaç göstermektedir. Bundan dolayıdır ki, biz nispî usulü terviç etmiş değiliz. Esasen nispî temsil usulü Türk Milletinin ruhuna aykırıdır. Disiplinli bir Millet olan Türk Milleti meselelerin karşılıklı münakaşasını arzu eder. Fakat, hiç bir zaman teşettüt istemez. Anarşiden nefret eder. Nispî usulün götürceği netice anarşidir. Başka memleketlerde bu usule göre yapılan seçimlerin neticelerini tetkik ettiğimiz zaman siz de benim bu sözlerimin ne kadar isabetli olduğunu takdir etmiş olacaksınız.” Bkz., *a.g.e.*, ss. 710-712. Gelişmeler bu şekilde seyretmiş olsa da, mesela Cemil Koçak DP'nin nispî seçim sistemi konusunda itirazlarına rağmen çoğunluk sisteminin kabul edildiğini belirtmekte ve Millet Partisi'nin itirazından hiç bahsetmemektedir. Millet Partisi muhalefetine Demokrat Parti hanesine yazılması şeklindeki bu tür yorumların aynı zamanda muhalefetin DP'ye indirgenmesi gibi bir sonuca yol açtığını söylemeliyiz. Bkz., Cemil Koçak, “Seçim Sistemleri ve Koalisyonlar,” *Star*, 13 Haziran 2015.

¹² Tunaya, DP milletvekili sayısının 411 olduğunu belirtmektedir, bkz., Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, 660, dipnot 63. Halide Edip Adıvar (İzmir), Ali Fuat Cebesoy (Eskişehir), Nadir Nadi (Muğla), Hamdullah Suphi Tanrıöver (Manisa) ve Sinan Tekelioğlu (Seyhan) DP listesinden bağımsız milletvekili seçildikleri için DP'nin asıl milletvekili sayısı 411 olmaktadır.

1950 Seçim Sonucu Haritası

CHP ve DP’nin, her ikisinin de kendisinin kazanacağı varsayımı ile hareket ederek oynadığı seçim oyunundan DP galip çıkıp, CHP ağır bir yenilgi alınca, CHP seçim sonrası dönemde nispi temsil sistemini savunmaya başlamış, fakat DP çoğunlukçu sistemin kendi menfaatine işlediğini görünce, Meclis’te çoğunluğu elinde bulundurduğu için bu yönde değişiklik yapmaktan kaçınmıştır. Bu şekilde, 1954 ve 1957 seçimlerinde de liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır.

22 Mayıs 1950’de Celal Bayar Türkiye’nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçilmiş; Adnan Menderes de Başbakan olarak hükümeti kurmuştur. DP iktidara geldiğinde genel af çıkarmış, ezanın Arapça okunmasını serbest bırakmış; basın kanununu düzenlemiş, ilan dağıtımlarını hükümete bağlamıştır. Bu dönemde Türkiye Kore Savaşı’na katılarak NATO’ya üye olmuş; Truman Doktrini kapsamında ABD ve Batı lehinde politikalar benimsemiş, Marshall Yardımı’ndan yararlanmış. İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürü ve muhalefete duyulan ihtiyacı iyi değerlendiren DP kısa zamanda iktidar durumunu pekiştirmiş, CHP’nin elitist halkçı tavrı yerine benimsediği popülist siyaset tarzı ile toplumu peşinden sürüklemiştir.

1954 itibariyle DP belirgin bir biçimde iktidar diliyle konuşmaya başlamış, kampanyasına da bu dili yansıtmıştır. 1950’de iktidara karşı “yeter” diyen el, 1954 seçimlerinde yumruk biçiminde içe kapanmış ve işaret parmağı ile millete (vatan-daşa, seçmene) karşı emredici bir dile dönüşmüştür: “Büyük Türkiye için desteğinizi istiyorum” demeye başlamıştır. Bu afiş, Birleşik Krallık Ordusu’nun 1914 yılında Savaş Bakanı Lord Kitchener, ABD’de her iki Dünya Savaşı’nda Sam Amca ve yine ABD’de Birinci Dünya Sa-

vışı sırasında Zion Yıldızı içinde Zion’un kızı Yidiş görüntüsü ile asker celbi kampanyalarında kullanılan posterlerin bir uyarlamasıdır. Dünyada savaş çağrısı için kullanılan bir afişin Türkiye’de bir seçim sırasında uygulanması demokrasi zihniyeti bakımından hayli düşündürücüdür.

DP’nin 1954 seçim afiş ve sloganları arasında sonraki dönemlerde halkın sıklıkla kullanacağı “yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır” ifadesi de yer almıştır. O dönem, DP’nin afiş ve sloganlarından bazıları ise şöyledir: “İşçi Vatandaş! Demokrat Parti haklarının bekçisidir. Senin partin ‘Demokrat Parti’dir”; “Işık, okul, su; yolumuz köye doğru”; “Güvenden seçtin eserini koru!”; “Kallanma, Türkiye senin eserindir onu yıktırma!”; “Buğdayına 30 kuruşu çok görene oy verme. Her işçiye bir çatı”; “Yapayalnızdık bugün cihan bizimledir”.

2 Mayıs 1954 seçimleri sonucunda, DP %58.4 ile 503 Milletvekili, CHP %35.1 ile 31 Milletvekili, Cumhuriyetçi Millet Partisi %5.3 ile 5 Milletvekili ve bağımsızlar da iki Milletvekili kazanmıştır.

Tablo 1: 1950, 1954 ve 1957 Genel Seçim Sonuçları¹³

SEÇİM YILI	1950		1954		1957	
PARTİ						
Cumhuriyet Halk Partisi	39.6	69	35.1	31	41.4	178
Demokrat Parti	55.2	416	58.4	503	48.6	424
Millet Partisi	4.6	1				
Cumhuriyetçi Millet Partisi			5.3	5	6.5	4
İşçi Partisi			0.0			
Köylü Partisi			0.6			
Hürriyet Partisi					3.5	4
Vatan Partisi					0.0	
Bağımsızlar	0.6	1	0.6	2	0.0	

Demokrat Parti'nin kuruluş sırasında yürüttüğü muhalefet ve demokrasi lehindeki tutumu 1954'te ikinci döneme girildiğinde değişiklik göstermeye başlamıştır. Daha önce Terakkiper-ver Cumhuriyet Fırkası'na destek olan, 1946'da kurulduğu günden itibaren DP'yi destekleyen *Vatan Gazetesi* başyazarı Ahmed Emin Yalman, partinin çizgisinde ciddi değişiklik olduğu gerekçesiyle partiyi eleştirmeye başlamış ve bu dönemde karşısında yer almıştır.

1954 seçimleri sonrasında Türk siyasi tarihinde geniş yer tuta-cak olaylar ve uygulamalara tanık olunmuştur. Bunlardan biri, kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı, Yusuf Hik-met Bayur ve Osman Nuri Köni gibi isimlerin bulunduğu Millet Partisi'ne dair baskı politikasıdır. 1948 yılında DP'den ayrılarak kurulan parti, nispi temsil sistemine göre seçimlerin tek dereceli yapılmasını, Altı Ok'un Anayasa'dan çıkarılmasını, Cumhurbaş-kanının tek dönem için seçilmesini ve bir denge unsuru olarak üst meclis kurulmasını savunmuştur. Fakat 1953 yılında "dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet olduğu" gerekçesiyle

¹³ **Kaynak:** YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

yargılanmış ve 27 Ocak 1954 tarihinde kapatılmıştır.¹⁴ Kapatılan partinin yerine 10 Şubat'ta Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur. 1950 seçimlerinde Kırşehir'de 2 milletvekili DP'den, 1'er milletvekili de CHP ve MP'den seçilmişti. Daha önce değinildiği üzere, bu kişi Millet Partisi'nin Meclis'teki tek milletvekili Osman Bölükbaşı idi. 1954 seçimlerinde Kırşehir'de DP %30,8 ve CHP %23,6 oy almıştır. Osman Bölükbaşı'nın başkanlığını yaptığı Cumhuriyetçi Millet Partisi ise oyların %43,5'ini alarak 5 milletvekilliğinin tümünü kazanmıştır.¹⁵ Bunun üzerine, Türk siyasi kültürüne ve iktidar-muhalefet ilişkilerinin niteliğine ve seyrine ışık tutacak bir olay yaşanmış; seçimin üzerinden birkaç ay geçmeden 6429 sayılı Kanun ile Kırşehir ilçe yapılmıştır.

30 Haziran tarihinde, Kanun tasarısı görüşmeleri sırasında ilk sözü alan Kars milletvekili Sırrı Atalay tasarıyı “demokrasi-mize şeref vermeyecek, gelecek nesillerimizin dahi ibretle, ıstırapla üzerinde duracakları bir intikamın hikayesi” olarak nitelemiş ve demokratik oyların siyasi iktidarlar tarafından cezalandırılmasının sadece kin ve husumet doğuracağını savunmuştur.¹⁶ Osman Bölükbaşı da “Kırşehir'e yapılan bu muamele bir intikam hissinin ifadesidir ve Kırşehir'e bir zulüm yapılmak suretiyle Türk demokrasisine ve Türk milletine karşı büyük bir tertipte bulunmaktadır. Bundan hiç kimse şüphe etmesin... Reyini bir muhalif parti lehine kullanan bir vilâyet, iptidai devirlerde olduğu gibi, toptan cezalandırılmak yoluna gidilecek olursa, bu memlekette seçim emniyetinden, rey serbestisinden bahsedilemez”¹⁷ diyerek tasarıyı eleştirmiştir.

¹⁴ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)* (Ankara: Bilgi Basımevi, 1976), 118.

¹⁵ Yüksek Seçim Kurulu, “1950 - 1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları: Kırşehir”, www.ysk.gov.tr. Erişim tarihi: 05.07.2015.

¹⁶ “Kırşehir vilâyetinin kaldırılmasına ve Nevşehir kazasında (Nevşehir) adıyla yeniden bir vilâyet kurulmasına dair kanun” *TBMM Zabut Ceridesi*, 10. Devre, 1. Cilt, 15. Birleşim, F. İçtima (30.6.1954): 343.

¹⁷ *a.g.e.*, 350.

Konuşmasının son kısmında ise Meclis ve iktidar ilişkilerine yönelik hayli eleştirel bir tasvir yapmıştır:

“Biliyorum, biliyorum, bu tasarı çıkacaktır. Bu tasarrının çıkacağını tezahürleriniz gösteriyor. Çıkabilir, şerefden başka her kaybın telâfi edilebileceği bir gün gelir arkadaşlar. Her gecenin bir sabahı vardır. Bilirsiniz şairin sözünü:

Zalimlere birgün dedirir kudreti Mevlâ,
Tallahü lekad âserekallahü aleyna.”¹⁸

Görüşmeler sırasında Menderes de bir konuşma yapmış, siyasi maksatlarla hareket edilmediğini savunmuştur. Yine de “maksat mevcut olduğunu bir an için farzedelim” diyerek “Bu vilâyetin bir içtimai ve siyasi bünye itibariyle anormallik göstermekte olduğunu inkâr etmek kabil değildir. Evet, evet, evet biz açık konuşuruz. Türkiye’nin hiçbir tarafında, hiçbir vilâyetinde iki seçimde de %3’ten fazla rey almıyan bir parti...”¹⁹ sözleri ile Millet Partisi’ne ve Osman Bölükbaşı’na duyduğu öfkeyi dile getirmiştir. Menderes’in konuşması sırasında, Bölükbaşı “Menderes kulağını aç, zalimliğini de erkekçe yap; Vilâyeti kaldırdınız. Bizi de kaldırın da zulmünüz tamam olsun!”²⁰ sözleriyle karşılık vermiştir.

7 Temmuz 1954 tarihli *Resmi Gazete*’de yayımlanan Kanunun birinci maddesi ile “Kırşehir vilayeti kaldırılmıştır.” Dördüncü maddesine göre ise Kanun 20 Temmuz 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

30 Haziran günü DP tarafından Kırşehir’in ilçe yapılması dışında, seçim kanununda değişiklik yönünde bir hamle daha yapılmıştır. 13 Haziran tarihinde Meclise sunulmuş olan kanun tasarısı Kırşehir’in ilçe yapılmasından hemen önce görüşülerek kabul edilmiştir. Bu değişiklikle, devlet memurları ve kamu ik-tisadi teşekküllerinde çalışanlar için milletvekili adayı olabilmeleri için 6 ay önceden istifa etme; bir partiden adaylık başvurusu

¹⁸ a.g.e., 351. Son mısrasında ayete atıf yapılan beyit Ziya Paşa’ya aittir.

¹⁹ a.g.e., 352.

a.g.e., 351.

yayıp aday gösterilmeyenlerin başka bir partiden veya bağımsız aday olamayacağı, seçmenlerin seçim listesinde değişiklik yapamayacağı ve matbu liste veremeyeceği, yalnızca beyaz kâğıda el yazısı ile isim yazarak aday gösterebileceği hükümleri getirilmiştir. Seçim kanununda, bunların dışında çok önemli iki değişiklik daha yapılmıştır. Siyasi partilerin radyoda propaganda yapmasına imkân tanıyan 45. madde kaldırılmış, 46. madde ile de “Devlet ve Hükümet işlerinde vazife alanların, bu işler etrafında yapacakları konuşmalarla, alâkalı daire ve müesseselerin kendi faaliyetlerini gösterir şekilde yayımlayacakları her türlü matbu seçim propagandası mahiyetinde sayılamaz” denerek muhalefetin radyodan propaganda yapması bütünüyle engellenirken iktidar partisine sınırsız propaganda yapma imkanı tanınmıştır.²¹

1955 yılında Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evin kundaklandığı şeklindeki bir haberin yayılması üzerine, İstanbul’da başta Rumlar olmak üzere gayrimüslimlerin ev ve dükkânlarının yağmlandığı 6-7 Eylül olayları yaşanmıştır. Olaylarda çok sayıda ev, iş ve ibadet yeri tahrip edilmiş; ölüm ve yaralanmalar meydana gelmiştir. Olayların Kıbrıs sorununun alevlendiği, Türkiye’nin ekonomik açıdan darboğazda bulunduğu bir sırada gerçekleşmesi ve o dönem Selanik Üniversitesi’nde okuyan (daha sonra Emniyet Genel Müdür Yardımcılığı ve Valilik yapacak) bir Türk öğrencinin bombalama eylemini yaptığı iddiaları, konu ile ilgili yoğun tartışmaları günümüze kadar beraberinde getirmiştir.

DP’nin önde gelen isimlerinden, daha sonra 19’lar olarak anılacak bir grup 6-7 Eylül Olaylarını ve hükümetin tutumunu eleştirmiş; ceza kanununda ispat hakkının getirilmesini savunmuştur. Parti içinde muhalefet oluşmasını önlemek için on dokuz milletvekili Haysiyet Divanı’na verilmiş ve dokuz milletvekili partiden ihraç edilmiştir. Aralarında Ekrem Alican, Fethi Çelikbaş, Turan Güneş,

²¹ Kanun görüşmeleri ve maddeleri için bkz., “Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bazı maddelerinin kaldırılmasına dair kanun layihası”, *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10. Devre, 1. Cilt, 15. Birleşim, F. İçtima (30.6.1954) 301-342.

Fevzi Lütü Karaoğlu, İbrahim Öktem ve Ekrem Hayri Üstündağ gibi simlerin bulunduğu grup 1955 yılı sonlarında Hürriyet Partisi’ni kurmuştur. 1957 yılına gelindiğinde, Demokrat Parti’nin ilk dört kurucusundan biri olan ve 1956 yılına kadar Dışişleri Bakanlığı görevini de sürdüren Fuad Köprülü, 7 Eylül 1957’de “Eski hüviyetini tamamıyla değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyetiyle uyuşmak benim için imkânsız olduğu cihetle DP’den istifa ediyorum” diyerek DP’den ayrılmıştır.²² Köprülü ile birlikte aile üyeleri ve çevresindekiler Hürriyet Partisi’ni desteklemişlerdir.

İktidar ve muhalefet arasındaki mesafenin giderek açılması ve DP’nin kendi gücünü koruyacak şekilde siyaseti ve kurumları şekillendirmesi 1957 seçimlerinin hayli gergin geçmesine yol açmıştır. CHP’nin 9 Eylül 1957’de yapılan kongresinde, iktidara karşı diğer muhalefet partileri ile işbirliği yapılması kararlaştırılmış; parti yönetimine bu konuda yetki verilmiştir²³. Bu kongreye Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi’nden temsilciler de katılmıştır. DP ise muhalefet partileri arasında seçim işbirliğini engellemek ve Fuad Köprülü’nün ve DP’den istifa edebilecek kişilerin adaylığını önlemek için 1958 yılında yapılacak seçimleri erkene alarak seçimlerin 27 Ekim 1957’de yapılması kararlaştırılmıştır. Meclis 11 Eylül 1957 tarihinde erken seçim kararı almış ve tatile girmiştir. Ancak aynı gün, seçim kanununda da “acil” bir değişikliğe gidilmiştir.²⁴

Bu değişikliğe göre, siyasi partiler teşkilatı bulunan tüm seçim çevrelerinde müstakil olarak seçime gitmek, seçim çevresindeki aday sayısı kadar aday göstermek zorundadır. Herhangi bir sebeple seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından eksik aday gösterilmesi ve eksikliği bir gün içinde tamamlayamaması

Nasrullah Uzman, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, *Akademik Bakış* 7/13 (2013): 191.

²³ İttifak çalışmaları için bkz., Süleyman Güngör, *Muhalefette CHP* (Ankara: Alternatif Yay., 2004), 443 vd.

²⁴ “Milletvekilleri Seçimi Kanununun tadiline ve bu kanuna muvakkat bir madde eklenmesine dair kanun lâiyhası”, *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10. Devre, 20. Cilt, 8. İçtima, 11.9.1957, s. 685 vd.

durumunda tüm seçim çevrelerinde seçime katılma hakkını kaybedeceklerdir. İkinci maddeye göre ise; bir siyasi partiye adaylık için müracaat etmiş olan kimse hiç bir seçim çevresinde bağımsız adaylığını koyamayacağı gibi başka bir parti tarafından da aday gösterilemeyecektir. Basının “Köprülü Maddesi” olarak adlandıracağı üçüncü madde ise şöyledir:

“Seçimin zamanında yapılması halinde seçim tarihinden asgari altı ay evvel mensup oldukları siyasî partilerden ayrılmamış olanlar başka bir siyasi parti tarafından aday gösterilemezler.

Seçimin Türkiye Büyük Millet Meclisince yenilenmesine karar verilmesi halinde karar tarihinden önce iki ay zarfında ve kararı müteakip mensup oldukları siyasi partilerden ayrılanlar haklarında da aynı hüküm tatbik olunur.

[Bu] fıkralarda yazılı hususlar hakkında hakikat hilâfında bilgi verenlerle bu kabil muamelelere muvazaa suretiyle de olsa teşebbüs veya iştirak edenler bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Siyasi partiye mensup bir şahıs diğer bir siyasi parti tarafından muvafakati ile de olsa aday gösterilemez.”

DP tepkisel ve baskıcı tavırla iktidarını koruma çabasına girmiştir.

1957 seçimlerinde iktidar ve muhalefet partileri arasında negatif bir kampanya gerçekleşmiştir. Seçim afişleri her iki parti arasındaki gerilimi açıkça göstermiştir. Demokrat Parti bu seçimlerde kır seçmenini tutmaya çalışarak onlara “Köylü Vatandaş Demokrat Parti Seni Kimseye Ezdirmez” diye sesleniyor, öte yandan 1950 ve 1957 yılları arasında karşılaştırmalar yaparak geçmişe dönük hatırlatmalarda bulunuyordu. Örneğin seçimlerde kullanılan “1950 Geri Kalmış Bir Devletтик, 1957 İleri Bir Dünya Milleti Olduk” sloganı ile

**BAŞLANAN
İŞLERİN
BİTMESİ LÂZİM**

seçmenin geçmiş ve içinde bulunulan zaman arasında karşılaştırma yapması amaçlıyordu. “Başlanan işlerin bitmesi lazım Kalkınmaya devam! Reyini Demokrat Partiye ver,” “Az laf çok iş,” “Daha büyük fabrikalar...Büyük müreffeh köylü ve şehirli vatandaşlarla dolu..., Daha çok yol Daha çok fabrika Daha çok refah İstiyorsan reyini Demokrat Parti’ye ver, Senin partin Demokrat Parti, Seni düşündüğü seninle çalıştığı için muvaffak oldu,” “Dağlar yol, viraneler bağ oldu,” “Rey çalanı... Mazbata sahtekarlığı yapanı... Dayak atanı... Unutma. Oyunu DP’ye ver,” “Dedikodu Yok! İşimizi elbirliğiyle bitirelim, Daha ileri, daha kuvvetli bir Türkiye için Demokrat Parti reyini hak etti,” “Daha çok iş. İşçiye refah ve emniyet” gibi sloganlarla seçmenin oyunu almaya çalışıyordu.²⁵

DP, kalkınmaya devam, az laf çok iş, daha ileri, daha güçlü Türkiye sloganları ile oyunu korumaya çalışırken; CHP “Hırsız hırsız diyemiyoruz çünkü ispat hakkı yok,” “Ne yazık ki traktörü öküzle çekiyoruz!,” “Kahve gitti, adı kaldı yadigar...” afişleri ile iktidarı eleştiriyordu.

1957 seçimlerine katılan Hürriyet Partisi de ekonomik ve sosyal alandaki sorunları öne çıkarıyordu: “1950 altın kırk lira, buğday 26 kuruş, 1957 altın 140 lira, buğday 40 kuruş,” “Öküzünü 3 liraya nallıyordun, şimdi 15 liraya nallıyorsun,” “Milli korunma dediler, milli kurutma yaptılar” diyerek DP politikalarını eleştiriyordu.

“6-7 Eylül’e karşı insan hakları” afişi ile Hürriyet Partisi temel insan hakları ve özgürlükler lehinde tavır aldığını gösteriyordu.

²⁵ Bkz., Esra İlkey Keloğlu İşler, “Demokrat Partinin Halkla İlişkiler Stratejileri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme (1946-1960), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Seçim sonrasında, iktidar ve muhalefet arasındaki gerilim artarak sürmüştür; öyle ki 1958’de Demokrat Parti cepheleşme politikası güdererek iktidarı sağlamlaştırmayı amaçlamış, Adnan Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa’da yaptığı konuşmada halkı DP’nin kurduğu Vatan Cephesi saflarında toplanmaya çağırmıştır. CHP ise 1959 bahar aylarında ülkenin batı bölgelerine yönelik başlattığı siyasi kampanyayı “Büyük Taarruz” olarak adlandırmıştır.

Bu derece cepheleşme ve gerilim ortamında, partilerin il ziyaretlerinde yaşanan olaylar krizi artırmıştır. İktidarın muhalefet ve basın üzerinde uyguladığı baskının bir göstergesi olarak 18 Nisan 1960 tarihinde üyeleri sadece DP milletvekillerinden oluşan Tahkikat Komisyonu kurulmuştur.²⁶ Basın ve muhalefetin durumunu incelemek üzere kurulan komisyona 27 Nisan’da geniş yargı yetkileri tanıyan kanun kabul edilmiştir²⁷. Mayıs ayı başlarında Genel Kurmay Başkanı siyasete dair uyarılar yapmış, 27 Mayıs askeri darbesine giden yol hazırlanmıştır.

²⁶ Görüşmelerin ayrıntıları için bkz., “Bursa Mebusu Mazlum Kayalar ve Denizli Mebusu Baha Akşit’in, C. H. Partisinin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tesbit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair takrir”, *TBMM Zabıt Ceridesi*, 11. Devre, 13. Cilt, 3. İçtima, 61. İnikat (18.4.1960): 189-213.

²⁷ 28 Nisan 1960 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun görüşmeleri için bkz., “Çorum Mebusu Hüseyin Ortakcioğlu ve üç arkadaşının, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesinde yazılı Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında kanun teklifi ve Muvakkat Encümen mazbatası”, *TBMM Zabıt Ceridesi*, 11. Devre, 13. Cilt, 3. İçtima, 58. İnikat (27.4.1960): 274-309.

CHP ve DP’nin Siyasi Mirası: Elitizm, Popülizm ve Kötürüm Bir Demokrasi

27 Nisan 1960’ta bir iktidar partisi milletvekili kendinden hayli emin bir şekilde demokrasiyi şöyle tarif ediyordu: “Demokrasi ekseriyetin fikri demektir.”²⁸ Tam bir ay sonra 27 Mayıs’ta darbe oldu. 27 Mayıs darbesini yapan aktörlerin yanı sıra iktidardan düşürülen ve üç yöneticisi idam edilen DP ve o dönem ana muhalefet partisi olan CHP, sadece kendi dönemlerine damga vurmadılar, sonraki dönem Türk siyasi hayatını da şekillendirdiler. Her iki partinin mirası her zaman başlıca siyasi tartışma konuları arasında yer aldı. CHP’den kalan miras: CHP ismi; tek parti döneminin devleti sahiplenen, ona kendi ideolojini giydiren zihniyeti; pozitivist ve elitist tavrı; Atatürk’ün CHP’ye bıraktığı İş Bankası hisseleri; çok partili döneme geçildikten sonra muhalefet partisi olarak yaşadığı kimlik krizleri. DP’nin bıraktığı miras: DP ismi; muhalefette iken mümkün olabildiğince demokratik unsurlara vurgu yapan iktidarda iken demokrasiyi, en iyi ihtimalle çoğunluğun yönetimi olarak kavrayan zihniyeti ve popülist tavrı. Her iki partinin ortak mirası ise ikircikli kimlikleriyle bağlantılı olarak, elitizm, popülizm ve darbelerin eşlik ettiği kötürüm bir demokrasi olmuştur.

1960’lardan günümüze kadar DP’nin ismi üzerinden siyasi aktörler tarafından hep bir siyasi çıkar ve meşruiyet devşirilmeye çalışılmıştır; ancak DP’nin isminden veya ambleminden ziyade konjonktürle uyumlu olduğu ölçüde popülizmini devralan girişimler, örneğin 1960 sonrası Adalet Partisi, 1980’lerde Anavatan Partisi (ANAP) ve 2000’lerde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), başarı kazanmıştır. DP’nin “demokrat” olan isminin halk ve siyasetçiler tarafından “demir kır at” olarak kavranması, ifade edilmesi ve simgeleştirilmesi Türkiye’de demokrasi ve popülizmin boyutlarının anlaşılması bakımından hayli açıklayıcı bir örnek oluşturmaktadır. AP dışında DP’nin siyasi mirasını paylaşmaya çalışanlar arasında, 1970’li yıllarda başkanlığını Ferruh Bozbeyle ve Faruk Sükan’ın yaptığı Demokratik Parti, 1980 darbesi sonrası kurulan

a.g.e., 292.

ve başkanlığını sırasıyla Hüsamettin Cindoruk, Süleyman Demirel, Tansu Çiller ve Mehmet Ağar'ın yaptığı Doğru Yol Partisi, 1990'lı yılların sonunda DYP'den ayrılanların Hüsamettin Cindoruk başkanlığında kurduğu Demokrat Türkiye Partisi, 1990 ve 2000'li yıllarda başkanlığını Hayrettin Erkinmen, Aydın Menderes, Korkut Özal'ın yaptığı Demokrat Parti ve yine 2007'de DYP'nin isim değiştirerek adını aldığı ve başkanlığını Mehmet Ağar, Süleyman Soylu, Hüsamettin Cindoruk ve N. Kemal Zeybek gibi isimlerin yaptığı Demokrat Parti hatırlanmaktadır.

1946'dan Günümüze Demokrat Parti ve Mirasçıları: İsim ve Amblemler

A.P.

ADALET PARTİSİ

Demokrat Parti amblemi
1946-1960

Adalet Partisi amblemi²⁸
1961-1980

Demokratik Parti amblemi
1970-1980

Doğru Yol Partisi amblemi
1983-2007

Demokrat Parti amblemi
1992-2005

DEMOKRAT PARTİSİ

Demokrat Parti amblemi
2007-

²⁹ Adalet Partisi'nin kuruluşundaki amblemi kitap ve güneş sembollerinden oluşmaktaydı. 1964 yılında Demirel Genel Başkan olunca Parti'nin amblemi "Demir kırat" çağrışımı dolayısıyla "kırat" biçimine dönüştürülmüştür.

DP ve AP’nin bir kolu DYP üzerinden ilerleyen merkez sağ çizgisi, 1983’te ANAP, 2001 yılında ise AK Parti ile farklı sürgünler vermiştir. Buna rağmen, DP ve AP isim ve amblemleri üzerindeki miras kavgaları, siyasi tarihin kalıntıları arasındaki partileri yeniden diriltme çabaları hiç eksik olmamıştır. 1980 öncesi Adalet Partisi ve Demokratik Parti arasındaki çekişme miras kavgasının ilk örneğini oluşturmuştur. Bu kapsamda, AP’ye en büyük muhalefeti Demokratik Parti’nin yaptığı görülmüştür. Öyle ki, ikisi arasındaki anlaşmazlık 1970’lerde diğer partilerle sürdürdükleri ideolojik kavgaların çoğu zaman önüne geçmiştir. Yakın zamanda ise, isim ve amblem üzerinde birleşmeler, ayrılımlar ve tescil davaları ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

27 Mayıs sonrası CHP aynı isim ile devam etmiş fakat 12 Eylül darbesini takiben diğer partilerle birlikte yasaklanmıştır.

1923’ten Günümüze CHP ve Mirasçıları: İsim ve Amblemler

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi amblemi
1923-1980

Halkçı Parti amblemi
1983-1985

Sosyal Demokrasi Partisi amblemi
1983-1985

CHP

Sosyal Demokrat Halkçı Parti amblemi
1985-1995

Demokratik Sol Parti amblemi
1985-

Cumhuriyet Halk Partisi amblemi
1992-

CHP'nin 1980'de kapanmasından sonra, 1983'te Halkçı Parti ve Sosyal Demokrasi Partisi kurulmuştur; iki parti 1985'te Sosyal Demokrat Halkçı Parti adı altında birleşmiştir. Bülent Ecevit Başkanlığında ise Demokratik Sol Parti kurulmuştur. 1992'de siyasi parti isimleri üzerindeki yasağın kaldırılmasıyla CHP yeniden kurulmuş ve SHP 1995'te CHP'ye katılmıştır.

DP kurulduğunda, hukuku ve özgürlükleri tesis etmeyi vaat etmiş; bu açıdan 1946 tarihi çok partili sisteme geçiş sırasında, sınırlı adımlar atarak kontrolü elinde tutmaya çalışan bir yönetime karşı çıkışın simgesi olmuştur. Fakat her iki partinin de demokratik bir zihniyetten hayli uzak olması nedeniyle, 1954 ve 1957 seçimlerinin gösterdiği üzere, iktidar muhalefet ilişkileri giderek gerilmiştir. Demokrat Parti 1950 seçimlerinde beklentilerin çok üzerinde kazandığı milletvekili sayısı ile iktidarı devralmış; 1954 seçimlerinde ise sayının daha da artmasının vermiş olduğu güven hissi ile artık dilediğini yapabileceğini düşünmeye başlamıştır. Böylece, DP'nin esas itibariyle kendisi için demokrat olduğu görülmüştür. Demokrat Parti 1950'lerin ortasından itibaren Millet ve Hürriyet partileri dâhil muhalefet üzerinde baskı uygulamaya başladı. Muhalefetin radyodan propaganda yapma imkânını elinden alıp kendisi için sınırsız propaganda yapacak şekilde düzenlemelere gitmesi ve adeta tek parti döneminin İstiklal Mahkemelerini ve Takrir-i Sükûn Kanununu çağrıştıracak şekilde yargı gücüne sahip Tahkikat Komisyonu kurması yönetimin halini özetliyordu. İktidarın gücü bu derece merkezileştirmesinde çoğunlukçu seçim sisteminin etkisi hayli yüksekti.

1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde çoğunlukçu seçim sistemi uygulanmış, bu ise partilerin aldıkları oy ile çıkardıkları milletvekili sayısı arasında büyük farklılık ve dengesizliklere yol açmıştı. 27 Mayıs darbesi sonrası düzenlemeler açık şekilde DP dönemine tepki mahiyeti taşımıştır. Senato ve Anaya Mahkemesi'nin kurulması, Danıştay'ın idare üzerinde denetim yetkisinin artırılması ve seçim sisteminden kaynaklanan dengesizliği önlemek

amacıyla nispi seçim sistemine geçilmesi bu tepkinin yansımalarıdır. Darbe sonucu yapılmalarının getirdiği meşruiyet sorunları bir yana, yeni anayasa ve kurumların yapım sürecinde tüm toplum kesimlerinin ideolojik ayrıma tabi tutulmaksızın katılımı sağlanmadığı için 27 Mayıs sonrası düzenlemeler her zaman meşruiyet açısından zafiyet taşımıştır. Bu da, DP-CHP ilişkisinden kaynaklanan sorunlu iktidar-muhalefet mirasına askeri darbenin eklediği, demokratik siyasal kültürün üretilmesini önleyen bir miras olarak sonraki dönemlere intikal etmiştir.

Siyasi kültür açısından acı bir tespit olsa da, siyasi aktörlerin vesayet altında veya gücü bütünüyle kendilerinde toplayamadıkları hallerde, iktidar üzerinde mutlakiyet iddiasında bulunmadıkları söylenebilir. 1960 ile 2000’li yıllar arasındaki dönemi ve siyasi aktörlerin tutum ve davranışlarını bu açıdan okumak gerekir. Bu aynı zamanda demokrasi kültürünün ve çoğulcu bir anlayışın neden gelişemediğine dair ipuçları da vermektedir.

Seçim sistemleri üzerinden iktidarın üretilmesi ve iktidar-muhalefet ilişkilerinin yönlendirilmesi, diğer bir ifadeyle seçimlerin, eşit ve ahlaki bakımdan denk sayılan vatandaşların hiçbir etki altında kalmadan kanaatini, tercihini belirtmesi süreci olarak değil de bizzat iktidarı ele geçirmenin ve sürdürmenin bir aracı olarak görülmesi demokrasiyi zedelemiş, kötürüm bırakmıştır.

1960’lı Yıllarda Siyasi Partiler ve Seçimler

1960 ile 2000’li yıllar arasında farklı seçim sistemleri uygulanmış ve sonuçları da farklılık göstermiştir. 15 Ekim 1961’de yapılan milletvekili genel seçimlerinde 306 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’na göre esasları belirlenen seçim çevresi barajlı d’Hondt sistemi uygulanmıştır. Buna göre, seçim çevresinde kullanılan geçerli oy sayısı seçim çevresindeki milletvekili sayısına bölünmekte ve bu sayının altında oy alan parti veya adaylar hesaplama dışında bırakılarak, bu sayıyı aşan parti veya adaylar arasında milletvekillerinin dağılımı d’Hondt sistemine göre yapılmaktadır.

Tablo 2: 1961, 1965, 1969 Milletvekili Genel Seçimleri³⁰

PARTİ							
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	36.7	173	28.7	134	27.4	143
Adalet Parti	Ragıp Gümüşpala Süleyman Demirel	34.8	158	52.9	240	46.6	256
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	Osman Bölükbaşı Alparslan Türkeş	14	54	2.2	11		
Yeni Türkiye Partisi	Ekrem Alican Yusuf Azizoğlu	13.7	65	3.7	19	2.2	6
Millet Partisi	Osman Bölükbaşı			6.3	31	3.2	6
Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Ali Aybar			3	14	2.7	2
Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu					6.6	15
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş					3	1
Birlik Partisi	Hüseyin Balan					2.8	8
Bağımsızlar		0.8		3.2		5.6	13

1961’de dört partinin yarıştığı seçimde CHP en yüksek oyu almıştır. Fakat hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edemediği için, Türkiye tarihinin ilk koalisyon hükümeti İnönü’nün Başbakanlığında CHP ve AP arasında yapılmış ve altı ay sürmüştür. Daha sonra İnönü YTP, CKMP ve bağımsızların desteği ile iki hükümet daha kurmuştur.

1964’te seçim sisteminde değişiklik yapılmış; Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de çoğunluk usulü yerine d’Hondt sisteminin uygulanması kabul edilmiş, 13 Şubat 1965 tarihinde seçim kanununda yapılan başka bir değişiklik ile seçimlerde milli bakiye sisteminin uygulanması benimsenmiştir. Ayrıca, birleşik oy pusulası uygulanmasına geçilmiştir. Siyasi partiler kanununda yapılan değişiklikle de, partilerin adaylarını ön seçim yaparak belirlemesi kararlaştırılmıştır. Milli bakiye sistemine göre 10 Ekim

³⁰ **Kaynak:** YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

1965’te yapılan seçimlerde AP en yüksek oyu almış ve tek başına hükümet kurmuştur.

1965 seçimi Türkiye tarihinin temsil bakımından en adaletli seçimi olmuş, aynı zamanda bir partinin tek başına iktidar kurmasına da imkân tanımıştır. Bu seçimde, 1961 seçimlerine katılanların dışında, 5 parti daha katılmıştır. Bunlar arasından Osman Bölükbaşı’nın başkanlığındaki Millet Partisi %5.3 oy ile 31 milletvekili ve Mehmet Ali Aybar’ın başkanlığındaki TİP %3 ile 14 milletvekili kazanmıştır. Milli bakiye sistemine göre, ilk aşamada, seçim çevresi sayısına göre milletvekillikleri dağıtılmış, artık oyların kalan milletvekili sayısına bölünmesiyle milli seçim sayısı tespit edilmiş ve kalan milletvekillikleri en büyük artık usulüne göre partilere dağıtılmıştır. CKMP 11 milletvekilinin tümünü, TİP ise 13’ünü bu yöntemle kazanmıştır.

16 Şubat 1969’da İstanbul’da ABD’nin 6. Filo’su protesto edilmiş, çok sayıda derneğin katıldığı protesto sırasında Kanlı Pazar olarak anılan olaylar yaşanmıştır. Soğuk Savaş’ın hakim olduğu konjonktürde sağ ve sol gruplar karşı karşıya gelmiştir. Seçime giderken, aralarında Celal Bayar’ın da bulunduğu DP üyelerine siyasi haklarını iade etmeyi amaçlayan bir anayasa değişikliği önerisi Meclis gündemine gelmiş, fakat TSK içinde bir grubun darbe planladığı haberleri üzerine değişiklik geri çekilmiştir.

12 Ekim 1969 seçimlerine, seçim sisteminde tekrar bir değişiklik yapılarak girilmiştir. Süleyman Demirel’in Başbakanlığı sırasında AP’nin oyları ile milli bakiye sistemi kaldırılmış; en yüksek oy alan partiyi gözeten seçim çevresi barajlı d’Hondt sistemine geri dönmüştür.³¹ Bu seçimden, AP oyları %6.3 oranında düşmüş olmasına rağmen, milletvekili sayısını %6.7 artırarak 256 milletvekili kazanarak çıkmıştır. TİP bir önceki seçime göre yaklaşık aynı oranda oy almasına rağmen 2 milletvekili çıkarabilmiş, MP ise %3 oy kaybetmiş olmasına rağmen 31 milletvekilinin 25’ini kaybetmiştir.

Anayasa Mahkemesi seçim çevresi barajını adalet ilkesine aykırı bularak 6 Mayıs 1968 tarihinde iptal etmiştir.

1969 seçimleri yeni siyasi partilerin yarışına da tanıklık etmiştir. Turhan Feyzioğlu'nun başkanlığındaki Güven Partisi 15, Hüseyin Balan başkanlığındaki Birlik Partisi 8 ve Alparslan Türkeş'in başkanlığındaki Milliyetçi Hareket Partisi 1 milletvekili kazanmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin tarihinde de birçok isim değişikliği, birleşme ve ayrışma bulunmaktadır. Kökleri 1948 yılında kurulan Millet Partisi'ne uzanmaktadır.

1969'dan Günümüze Milliyetçi Hareket: İsim ve Amblemler

C. K. M. P.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
amblemi 1958-1969

Milliyetçi Hareket Partisi amblemi
1969-1980

MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ

Milliyetçi Çalışma Partisi amblemi
1985-1993

BBP

Milliyetçi Hareket Partisi amblemi
1993-

Büyük Birlik Partisi amblemi
1993-

Aydınlık Türkiye Partisi amblemi
1998-2010

1954 yılında Millet Partisi'nin kapatılması üzerine yerine Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştu. Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi 1958 yılında DP iktidarına direnebilmek amacıyla birleşmişler ve Cumhuriyetçi Köylü Millet

Partisi adını almışlardı. Osman Bölükbaşı'nın 1962’de partisinden istifa etmesi üzerine, 1965 yılında Milli Birlik Komitesi’nden uzaklaştırılan Alparslan Türkeş 14’lerin bir kısmı ile birlikte ÇKMP’ye katılmış ve aynı yıl partinin genel başkanı olmuştur. Parti 1969 yılında adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. MHP 12 Eylül darbesi sonrasında diğer partilerle birlikte yasaklanmıştır. 1983’te kurulan Muhafazakar Parti’nin adı 1985 yılında Milliyetçi Çalışma Partisi olarak değiştirilmiş; Muh-sin Yazıcıoğlu 1993 yılında partisinden ayrılarak Büyük Birlik Partisi’ni kurmuştur. Tuğrul Türkeş ise 2008 yılında MHP’den ayrılarak Aydınlik Türkiye Partisi’ni kurmuş fakat 2010 yılında yeniden MHP ile birleşmiştir.

1970’li Yıllarda Siyasi Partiler ve Seçimler

1969 seçimleri sonucunda AP tek başına iktidara gelmiştir. 15-16 Haziran 1970’te sendikal haklara ve sendikalar arasında geçişe sınırlama getirilmesi üzerine DİSK ve Türk-İş üyeleri miting düzenlemişler, mitingde olaylar çıkmıştır. Takip eden süreçte, 9 Mart 1971 darbe teşebbüsü engellenmiş fakat TSK emir komuta zinciri içinde Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının imzası ile 12 Mart’ta bir muhtıra vermiştir. Muhtı-rada, toplumsal çatışma ve kavgaların artması ve Anayasa’da öngörülen reformların yapılmaması nedeniyle Meclis ve Hükümet uyarılıyor, gerekli adımların atılmaması durumunda TSK’nın yönetimi doğrudan doğruya üzerine alacağı ihtar ediliyordu. Muhtıra üzerine, Süleyman Demirel Hükümet’ten çekilmiş, yerine Nihat Erim Hükümeti kurulmuştur. Erim Hükümeti’ni Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri izlemiştir.

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri sonucunda Meclis’e yedi parti girmiştir. 1969 seçimlerine Gü-ven Partisi ve Birlik Partisi adı ile giren partiler 1973 seçimle-rine Türkiye Birlik Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ad-ları ile katılmıştır. Türkiye İşçi Partisi’nin oyu bütünüyle erimiş,

seçime iki yeni parti katılmıştır: AP içinde yaşanan muhalefet sonucu 1970’de kurulan Demokratik Parti ve Milli Selamet Partisi. Demokrat Parti’nin mirasçısı olarak kurulan Demokratik Parti’ye başlangıçta Celal Bayar ve eski DP’liler destek vermiş, çok geçmeden bu desteği çekerek Adalet Partisi’ne yönelmişlerdir. 1973 ve 1977 seçimlerinin sonuçlarına bu durum bütünüyle yansımıştır. 1969’da bağımsız aday olarak Meclis’e giren Necmettin Erbakan 1970 yılında Milli Nizam Partisi’ni kurmuş; parti programı Milli Görüş hareketinin temellerini oluşturmuştur. MNP bir yıl sonra laikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü gerekçesiyle 1971’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. 1972 yılında ise Süleyman Arif Emre başkanlığında Milli Selamet Partisi kurulmuştur.

Tablo 3: 1973 ve 1977 Milletvekili Genel Seçimleri³²

PARTİ	SEÇİMYILI	1973			
		SEÇİM YÜZDE	SEÇİM SAYISI	SEÇİM YÜZDE	SEÇİM SAYISI
Cumhuriyet Halk Partisi	Bülent Ecevit	33.3	185	41.4	213
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	29.8	149	36.9	189
Demokratik Parti	Ferruh Bozbeyle	11.9	45	1.8	
Milli Selamet Partisi	Süleyman Arif Emre Necmettin Erbakan	11.8	48	8.6	24
Cumhuriyetçi Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	5.3	13	1.9	3
Mil liyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş	3.4	3	6.4	16
Türkiye Birlik Partisi	Mustafa Timisi	1.1	1	0.4	
Millet Partisi	Cemal Tural	0.6			
Türkiye İşçi Partisi	Behice Boran			0.1	
Bağımsızlar		2.8	6	2.5	4

³² **Kaynak:** YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

1970'den Günümüze Milli Görüş Hareketi: Partiler ve Amblemler

REFAH PARTİSİ

Milli Nizam Partisi amblemi
1970-1971

Milli Selamet Partisi amblemi
1972-1980

Refah Partisi amblemi
1983-1998

FAZİLET PARTİSİ

Fazilet Partisi amblemi
1997-2001

SAADET

Saadet Partisi amblemi
2001-

MSP 1973 seçimlerinde %11.8 oy oranı ve 48 milletvekili ile Meclis'e üçüncü parti olarak girdi. 12 Eylül darbesi ile MSP'nin faaliyetleri son buldu. Yerine 1983 yılında Ahmet Tekdal'ın başkanlığında Refah Partisi kuruldu. Daha sonra 1987 yılında partinin başkanlığını Necmettin Erbakan üstlendi. 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Refah Partisi DYP ile koalisyon hükümeti kurdu. 28 Şubat postmodern darbesi ile hükümet düştü ve 16 Ocak 1998'de parti Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. 17 Aralık 1997'de kurulan ve İsmail Alptekin ile Recep Kutan'ın genel başkanlığını yaptığı Fazilet Partisi ise 22 Haziran 2001'de kapatıldı. Bunun üzerine, 20 Temmuz 2001'de Saadet Partisi kuruldu.

1973 seçimleri sonrasında, 26 Ocak 1974'te Bülent Ecevit'in Başbakanlığında CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Kıbrıs Harekâtını gerçekleştiren koalisyon hükümeti yaklaşık 10 ay sürmüştür. Bülent Ecevit, Kıbrıs başarısı üzerinden oyunu artırmak amacıyla erken seçime gitmeyi amaçlamış, Meclis'teki diğer partiler kendi oylarının düşeceği hesabı ile erken seçime yaklaşmamıştır. Bu süreçte Sadi Irmak hükümeti kurmakla görevlendirilmiş fakat güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine, Süleyman Demirel'in başbakanlığında AP, MSP CGP ve MHP'nin katılımıyla yaklaşık 2,5 yıl sürecek I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur.

Olağan koşullarda Ekim ayında yapılacak seçimler siyasi ortamın gerginliği nedeniyle 5 Haziran 1977 tarihinde yapıldı. Seçim sonucunda, CHP % 41.4 oy oranı ile 213, AP %36.9 ile 189, MSP %8.6 ile 24, MHP %6.4 ile 16, CGP %1.9 ile 3 ve DP %1.8 ile 1 milletvekilliği kazandı. Bu dönemde üç hükümet kuruldu. İlk hükümet Süleyman Demirel'in Başbakanlığında AP, MSP ve MHP'nin koalisyonu ile II. Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak adlandırılan hükümettir. İkincisi Ecevit tarafından bağımsızların desteği ile kurulmuştur; siyasi tarihimize "Güneş Motel" ve "11'ler Olayı" olarak geçen görüşmeler bu hükümetin kuruluşu sırasında yaşanmıştır. On bir milletvekilinin AP'den ayrılması üzerine II. MC hükümeti düşmüş ve bu milletvekillerinin desteği ile Ecevit hükümet kurmuştur. 11 Milletvekilinin 10'u kurulan hükümette bakanlık yapmıştır. Dönemin üçüncü hükümeti ise 12 Eylül darbesi sırasında görevde bulunan Demirel'in azınlık hükümetidir.

1980'li Yıllarda Siyasi Partiler ve Seçimler

27 Mayıs darbesi ve sonrası yapılan düzenlemeler ile 12 Mart Muhtırası TSK'nın, siyaset dışında kalma söylemine rağmen siyasetin başat düzenleyicisi rolü üstlenmesiyle sonuçlanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi ve bunu izleyen anayasal, kurumsal düzenlemeler,

bu rolün ordu, siyasi ve ekonomik aktörler ile toplumun geniş kesimleri tarafından kanıksandığını göstermiştir. TSK farkında olarak veya olmayarak ulusal/uluslararası ekonomik aktörlerin taleplerine uygun koşulları oluşturan, sermaye lehine ortamı stabil hale getiren bir katalizör görevi yüklenmiştir. 24 Ocak Kararlarının 12 Eylül sonrası uygulanması, Türkiye’nin uluslararası ekonomik sisteme entegre olacak şekilde baştan sona her sahada yeniden biçimlendirilmesi 12 Eylül darbesinin inşa ettiği apolitik ortamda mümkün olabilmektedir.

Darbe öncesi faaliyette bulunan siyasi partiler 1981 yılında yasaklanmış, Milli Güvenlik Konseyi’nin kurduğu Danışma Meclisi tarafından yeni Anayasa hazırlanmış ve 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. Halkoylaması sonucuna göre, Anayasa %8.6 “Hayır” oyuna karşı %91.4 “Evet” oyu ile kabul edilmiştir. Bu oylama ile Kenan Evren de Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Günümüze kadar üzerinde birçok değişiklik yapılan Anayasa, başta siyasetçiler olmak üzere toplumun farklı kesimlerince duruma göre demokratik, duruma göre darbe ürünü olarak nitelenmiştir. 82 Anayasası’nın bu malul hali siyasetçiler tarafından demagojik ve popülist bir unsur olarak günümüze dek sürekli istismar edilmiştir.

1982 Anayasası istikrar adı altında yürütmenin güçlü, hızlı işleyeceği düzenlemeler getirmiş, temel hak ve özgürlükleri ciddi biçimde sınırlandırmış, apolitik bir toplum inşa etmeyi amaçlamış, bunda büyük ölçüde başarılı da olmuştur. Hukukun üstünlüğü karşısında kanun hükmünde kararnameleri, demokratik meclis karşısında hükümeti, bağımsız ve tarafsız mahkemeler karşısında HSYK’yı, özerk üniversiteler karşısında YÖK’ü tercih etmiştir. Siyasi partiler ve seçim kanunları ise katılım ve temsilden ziyade parti başkanlarının sultasını doğuracak biçimde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, seçim çevresi barajlı d’Hondt sistemi ile yetinmemiş, ayrıca bugün de hâlâ tartışılan fakat yaklaşık 35 yıldır yürürlükte bulunan %10 ülke barajını getirmiştir.

6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi'nin (ANAP) katılmasına izin verilen seçimler sonucunda Turgut Özal Başbakanlık koltuğuna oturmuştur.

Tablo 4: 1983 ve 1987 Milletvekili Genel Seçimleri³³

PARTİ		1983		1987	
		Oran (%)	Yer	Oran (%)	Yer
Anavatan Partisi	Turgut Özal	45.1	211	36.3	
Halkçı Parti	Necdet Calp	30.5	117		
Milliyetçi Demokrasi Partisi	Turgut Sunalp	23.3	71		
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü			24.7	99
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel			19.1	59
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit			8.5	
Refah Partisi	Necmettin Erbakan			7.2	
Milliyetçi Çalışma Partisi	Alparslan Türkeş			2.9	
Islahatçı Demokrasi Partisi	Aykut Edibali			0.8	
Bağımsızlar		1.1		0.4	

Anayasa'nın geçici 4. maddesi ile siyasi yasaklı hale gelmiş olan siyasetçilerin yasaklarının kaldırılmasına dair 6 Eylül 1987'de halkoylaması yapılmıştır. Bu oylama sırasında Turgut Özal siyasi yasakların sürmesi için "Hayırda Hayır vardır" sloganı ile kampanya yürütmüş, ancak oylamada yasakların kalkması az bir farkla kabul edilmiş; 1970'li yılların dört lideri Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan için siyasete dönme imkânı doğmuştur. Turgut Özal "Hayır" kampanyasının olumsuz sonuçlanması üzerine erken seçim kararı almış ve yeni seçimler 29 Kasım 1987'de yapılmıştır.

Anavatan Partisi iktidarında seçim sisteminde çok sayıda değişiklik yapılmıştır. Milletvekili sayısının 400'den 450'ye çıkarılması,

³³ **Kaynak:** YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

seçim çevresi barajları ile oynanması bu değişiklikler arasındadır. Yüksek Seçim Kurulu’nun 18. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde il seçim kurullarının görevlerini ve seçim sonuçlarını belirlemek için uygulanacak esas ve ilkelere dair genelgesi 24 Eylül 1987’de illere gönderildikten sonra, iktidar partisi 19 Ekim 1987’de seçim kanununda değişiklik yapmıştır. Bu, iktidar partisinin seçimleri demokrasinin bir unsuru görmekten ziyade bir aritmetik meselesi olarak kavradığını gösteren çarpıcı bir örnek oluşturmuştur. Yüksek Seçim Kurulu bu değişiklik üzerine 12 Kasım’da *Resmi Gazete*’de yayımlanan 622 sayılı kararı ile yeniden düzenleme yapmak durumunda kalmıştır.³⁴

Seçim öncesi yapılan bu değişiklikle, kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, Milletvekili Seçimi Kanununa göre yapılacak bölme işlemi ve milletvekili dağılımı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılacaktır. Bu seçim çevrelerinde geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasi parti, yapılacak sıralama sonunda kendisine tahsis edilecek milletvekilliklerinden ayrı olarak ve bunlara ilaveten kontenjan milletvekilliğini de kazanmış olacaktır. Böylece, seçimde d’Hondt sistemi uygulanacak, seçim çevresi barajı uygulanacak, %10 ülke barajı uygulanacak, bütün bunlar yine de yetmeyecek ve kontenjan aday gösterilen seçim çevrelerinde, en çok oyu alan partiye bir anlamda bonus olarak ayrıca bir milletvekilliği daha verilecektir.

Bu tür seçim sistemi oyunları sonucunda Anavatan Partisi 1987 seçimlerinde %36.3 oy almasına rağmen Meclis’teki sandalyelerin %65’ini kazanmıştır; oyları %9 azalırken, milletvekili sayısı %38 artmıştır. SHP %24.7 ile 99, DYP %19.1 ile 59 milletvekili elde etmiştir. %8.5 ile Bülent Ecevit, %7.2 ile Necmettin Erbakan ve %2.9 ile Alparslan Türkeş ise Meclis dışında kalmıştır. Bu sonuçlardan dolayı, 1991 seçimlerinde ve sonrasında siyasi partiler ittifak arayışlarına girmişlerdir.

³⁴ Yüksek Seçim Kurulu, “622 Sayılı Milletvekili XVII inci Dönem Genel Seçimlerinde Siyasî Partilerin Kontenjan Adayı Tespit Esaslarına İlişkin Karar”, Resmi Gazete, Sayı: 19632 (12.11.1987): 70.

1990'lı Yıllarda Siyasi Partiler ve Seçimler

1990'lı yıllar; ANAP ve DYP'nin çöküşe geçtiği, CHP'nin yeniden aktör olarak siyaset sahnesine döndüğü, Refah Partisi'nin seçimlerde büyük başarı kaydederek koalisyon hükümeti kurduğu, 28 Şubat postmodern darbesinin yaşandığı, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirildiği, DSP ve MHP'nin oylarının yükseldiği, siyasi partiler açısından ciddi altüst oluşların yaşandığı bir dönem. Bu dönemde 1991, 1995 ve 1999 seçimleri yapılmıştır. 1995 seçimlerinden önce, seçim kanununda yapılan değişikliklerle, seçim çevreleri genişletilmiş, çevre barajı indirilmiş ve kontenjan uygulaması kaldırılmıştır. Milletvekili sayısı ise 450'den 550'ye çıkarılmıştır.³⁵

1991 seçimlerinde 5 parti Meclis'e girmiştir. Hem bu seçimde hem de takip eden 1995 ve 1999 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar çoğunluğunu elde edemediği için bu yıllar 1970 yıllar gibi koalisyonlar dönemi olmuştur.

1989 yılında Turgut Özal Cumhurbaşkanı seçilerek parti başkanlığından ayrılmıştır. 1993 yılında ölümü ile Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Süleyman Demirel oturmuştur. Mesut Yılmaz'ın Başkanlığında ANAP'ın oyları düşüşe geçmiştir. DYP'nin oyları da ANAP'a paralel bir seyir izlemiş 1991'de %27 iken 1999'da %12 seviyelerine inmiştir.

1992 yılında CHP yeniden açılmış, 1995 yılında SHP ile birleşmiştir. Birleşme öncesi son kez 1991 seçimlerine katılmış olan SHP %20.8 oy oranı ile 88 milletvekili çıkarmışken, 24 Aralık 1995 seçimlerinde CHP %10.7 oy ile 49 milletvekili kazanmıştır. 1991'de %10.7 ile Meclis'e giren DSP ise 1995 seçimlerinde oylarını artırmış; %14.7 ile 76 milletvekili çıkarmıştır.

1991 seçimlerinde, MHP ve IDP Refah Partisi çatısı altında seçim ittifakı yapmışlar ve %16.9 oy ile 62 milletvekili kazanarak Meclis'e girmeyi başarmışlardır. MHP 1995 seçimlerinde %8.2

³⁵ 100 milletvekilinin seçim çevreleri dışında partilerin aldığı oya göre Türkiye milletvekilliği adı altında seçilmesi öngörülmüş, Anayasa Mahkemesi Türkiye milletvekilliği yönündeki bu değişikliği iptal etmiştir.

oy almış, 1987’ye göre oylarını artırmış fakat Meclis dışında kalmıştır. RP ise 1995 seçimlerinde %20’nin üzerine çıkan tek parti olmuştur; %21.4 ile 158 milletvekili çıkarmıştır.

Tablo 5: 1991, 1995 ve 1999 Milletvekili Genel Seçimleri³⁶

PARTİ	Genel Başkan	1991	1995	1999	2002	2007	2011
Doğru Yol Partisi	Süleyman Demirel	27	178	19.2	135	12	85
	Tansu Çiller						
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	24	115	19.7	132	13.2	86
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	Erdal İnönü	20.8	88				
Refah Partisi	Necmettin Erbakan	16.9	62	21.4	158		
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit	10.7	7	14.7	76	22.2	136
Sosyalist Parti	Doğu Perinçek	0.4					
Milliyetçi Hareket Partisi	Alparslan Türkeş			8.2		18	129
	Devlet Bahçeli						
Halkın Demokrasi Partisi	Murat Bozlak			4.2		4.75	
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal			10.7	49	8.7	
Millet Partisi	Aykut Edibali			0.5		0.3	
Yeni Demokrasi Hareketi	Cem Boyner			0.5			
Yeniden Doğuş Partisi	Hasan Celal Güzel			0.3		0.1	
İşçi Partisi	Doğu Perinçek			0.2		0.2	
Yeni Parti	Yusuf Bozkurt Özal			0.1			
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu					1.5	
Fazilet Partisi	Recai Kutan					15.4	111
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras					0.8	
Demokrat Türkiye Partisi	Hüsamettin Cindoruk					0.6	
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk					0.4	
Barış Partisi	Abidin Özgünay					0.3	
Demokrat Parti	Korkut Özal					0.3	
Emeğin Partisi	Levent Tüzel					0.2	
Değişen Türkiye Partisi	Gökhan Çapoğlu					0.1	
Demokrasi ve Barış Partisi	Refik Karakoç					0.1	
Sosyalist İktidar Partisi	Aydemir Güler					0.1	
Bağımsızlar		0.1		0.3		0.9	3

Kaynak: YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

1991 seçimi sonrasında Süleyman Demirel ve Tansu Çiller'in Başbakanlıklarında DYP ile SHP ve CHP koalisyonları kurulmuştur. 1995 seçimleri sonrasında ise 6 Mart 1996'da Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığında ANAP ve DYP tarafından ANA-YOL koalisyon hükümeti kurulmuştur. Anayasa Mahkemesi'ne açılan dava sonucunda, hükümetin güvenoyu alamadığına hükmedilmiş ve hükümet düşmüştür. 28 Haziran 1996'da Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığında RP ve DYP tarafından REFAHYOL hükümeti kurulmuş; 28 Şubat 1997'de yapılan Millî Güvenlik Kurulu'nda istifaya zorlanan hükümet, 30 Haziran 1997'de istifa etmiştir. Yeni hükümet 28 Şubat'ın gölgesinde Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığında ANAP, DSP ve DYP'den ayrılan milletvekillerinin Hüsamettin Cindoruk başkanlığında kurduğu DTP'den oluşmuştur.

1999 seçimleri 28 Şubat sürecinin ve 16 Şubat 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'dan Türkiye'ye getirilmesinin olağandışı koşullarında gerçekleşmiş, partiler arasında büyük oy kaymaları yaşanmıştır. DSP ve MHP'nin oylarında büyük artış gerçekleşmiştir. 1999 seçiminde DSP %22.2 oy oranı ile 136 milletvekili; MHP %18 oy oranı ile 129 milletvekilliği kazandı. 28 Şubat sürecinde üçüncü olan Fazilet Partisi %15.4 oy oranı ile 111 milletvekili kazandı. DYP ve ANAP 85 ve 86 milletvekilliği elde etti; CHP ise bu seçimde %8.7 oy oranı ile Meclis dışında kaldı.

1995 seçimlerinde Hasan Celal Güzel'in Yeniden Doğuş Partisi, Yusuf Bozkurt Özal'ın Yeni Parti'si ve Cem Boyner'in Yeni Demokrasi Hareketi çok sınırlı oylar almıştır. 1991 seçimlerine Sosyalist Parti adı ile giren Doğu Perinçek, 1995 seçimlerine İşçi Partisi olarak katılmıştır. Hüsamettin Cindoruk'un 28 Şubat sürecinde kurduğu Demokratik Türkiye Partisi %0.6 oy alırken, Muhsin Yazıcıoğlu'nun Büyük Birlik Partisi ise %1,5 oy almıştır.

2000’li Yıllarda Siyasi Partiler ve Seçimler

1990’da 1. Körfez Savaşı ile başlayan süreç 2. Körfez Savaşı ve ABD’nin Irak işgali ile sürmüştür. 1994’te çok sarsıntılı bir ekonomik kriz yaşanmış, 1997’de 28 Şubat sürecine girilmiş; 1999’da Gölcük ve Düzce depremleri ile birlikte ekonomik kriz yaşanmıştır. 2001 yılında ekonomik kriz siyasi krizle birlikte seyretmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Başbakan Bülent Ecevit’in önüne Anayasa fırlatırken, bir esnaf da Başbakan’ın önüne yazar kasa fırlatmıştır. Bu dönemin sonunda Ecevit’in hastalığı hayli ilerlemiştir. DSP, MHP ve ANAP’ın oluşturduğu koalisyon hükümetinin aldığı erken seçim kararı doğrultusunda 3 Kasım 2002’de milletvekili genel seçimlerine gidilmiştir.

Seçim sonuçlandığında, Meclis’e 2001 yılında kurulmuş olan AK Parti ile CHP girmiştir. 2011 seçimleri dahil sonraki iki seçimde AK Parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlamıştır. AK Parti 2002 seçimlerinde %34.3 oy oranı ile 363 milletvekili çıkarmış; 2007 ve 2011’de oy oranını artırırken milletvekili sayısı düşüş göstermiştir. CHP ise, oylarını artırarak ilerlemiş, 2011 seçiminde %26 oy oranı ile 135 milletvekili kazanmıştır.

Tablo 6: 2002, 2007 ve 2011 Milletvekili Genel Seçimleri³⁷

PARTİ	Genel Başkan						
Adalet ve Kalkınma Partisi	Recep Tayyip Erdoğan	34.3	363	46.6	341	49.8	327
Cumhuriyet Halk Partisi	Deniz Baykal Kemal Kılıçdaroğlu	19.4	178	20.9	112	26	135
Doğru Yol Partisi	Tansu Çiller Çetin Özaçıkgöz	9.6				0.2	
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	8.4		14.3	71	13	53
Genç Parti	Cem Uzan	7.3		3.0			

³⁷ Kaynak: YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

SEÇİM YILI

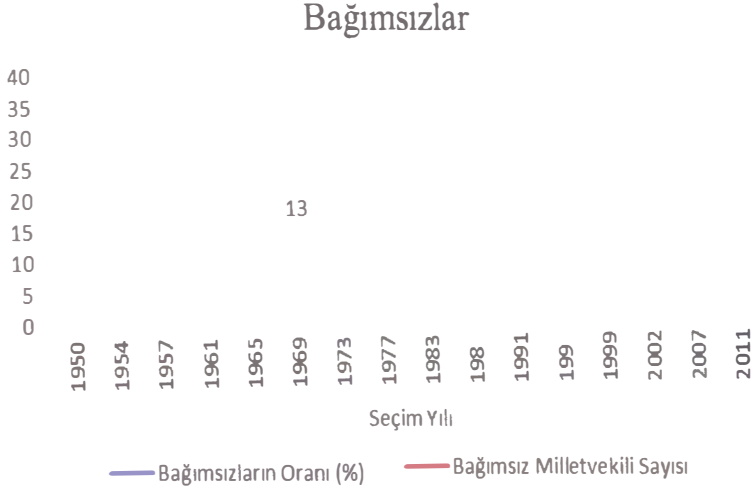
Demokratik Halk Partisi	Mehmet Abbasođlu	6.2			
Anavatan Partisi	Mesut Yılmaz	5.1			
Saadet Partisi	Recai Kutan Mustafa Kamalak	2.5	2.3	1.3	
Demokratik Sol Parti	Bülent Ecevit Masum Türker	1.2		0.3	
Yeni Türkiye Partisi	İsmail Cem	1.2			
Büyük Birlik Partisi	Muhsin Yazıcıoğlu Yalçın Topçu	1		0.8	
Yurt Partisi	Sadettin Tantan				
İşçi Partisi	Doğu Perinçek	0.5	0.4		
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	0.5	0.5		
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	Ufuk Uras Bekir Kemal Ulusaler	0.3	0.2		
Liberal Demokrat Parti	Besim Tibuk Cem Toker	0.3	0.1	0.0	
Millet Partisi	Aykut Edibali	0.2		0.1	
Türkiye Komünist Partisi	Aydemir Güler Erkan Baş	0.2	0.2	0.2	
Demokrat Parti	Mehmet Ağar Namık Kemal Zeybek		5.4	0.7	
Halkın Yükseliři Partisi	Yařar Nuri Öztürk		0.5		
Aydınlık Türkiye Partisi	Oktay Öztürk		0.3		
Emek Partisi	Haydar Kaya		0.1	0.1	
Halkın Sesi Partisi	Numan Kurtulmuş			0.8	
Hak ve Eřitlik Partisi	Osman Pamukođlu			0.3	
Milîyetçi ve Muhafazakar Parti	Ahmet Reyiz Yılmaz			0.1	
Bağımsızlar		1	5.2	26	6.6 35

2002 seçimi sonucunda DYP %9.6, MHP %8.4, ANAP %5.1 ve DSP %1.2 oy alarak Meclis dışında kalmış; 2007 seçimlerinde, aralarından sadece MHP %14.3 oy alarak 71 milletvekili ile Meclis’e girmiştir.

2002 seçimlerinden birkaç ay önce kurulan Genç Parti seçimlerden %7.3 oy alarak çıkmıştır. Genç Parti seçim kampanyasını popülist bir çerçeveye oturtmuş, gençleri ve geniş toplum kesimlerini hedef kitlesi olarak belirlemiştir. “Mazot 1 lira olacak” gibi çarpıcı ve akılda kalan sloganlarla, yemekli konserler eşliğinde yapılan mitingler halkın, özellikle gençlerin ilgisini çekmiş, kampanyanın başarısı seçim sonuçlarına yansımıştır.

Diğer yandan, 1990’larla birlikte partileşme sürecine giren Kürt siyasi hareketi 2000’li yıllarda yükselişe geçmiştir. Kürt siyasetçiler kendilerini uzun dönemler CHP, AP, ANAP, RP, SHP gibi partiler içinde ifade etmişler; SHP’den ayrılan bir grup milletvekili Fehmi Işıklar’ın başkanlığında 1990’da Halkın Emek Partisi’ni (HEP) kurmuştur. HEP 1993 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. HEP’in kapanma ihtimaline karşı 1991 yılında Leyla Zana tarafından kurulmuş olan Demokrasi Partisi (DEP) işler hale getirilmiştir. DEP’in 1994 yılında kapatılması, SHP listelerinden Meclis’e girmiş olan Mahmut Alınak, Hatip Dicle, Orhan Doğan, Ahmet Türk, Selim Sadak, Sırrı Sakık, Sedat Yurtdaş ve Leyla Zana’nın tutuklanmasıyla DEP üyeleri aynı yıl kurulan Halkın Demokrasi Partisi’ne (HADEP) katılmıştır. HADEP 1995’te %4.2, 1999’da ise %4.75 oy almıştır. 2003 yılına kadar faaliyetini sürdüren HADEP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Kürt siyasi hareketi 2002 yılında DEHAP olarak girdiği seçimden %6.2 oy almış; ancak parti olarak girilen seçimlerde oylarda tedrici bir artış görülmesine rağmen %10 ülke barajını aşacak sayıya ulaşamamıştır. 2007 ve 2011 seçimlerinde bağımsız adaylarla seçime girilmiş; bu seçimler sonucunda, Meclis’te grup kuracak Milletvekili sayısına ulaşmıştır.

Grafik 1: 1950-2011 yıllarında milletvekili seçimlerinde bağımsızların seyri

Kürt siyasi hareketi kurduğu partilerin kapatılma ihtimaline karşı yedekte her zaman başka bir parti bulundurarak ilerlemiştir. 2003 yılında, 1997 yılında kurulmuş olan Demokratik Halk Partisi (DEHAP) faal hale gelmiştir. DEHAP 2005 yılında kendini feshederek aynı yıl kurulan Demokratik Toplum Partisi'ne (DTP) katılmıştır. DTP 2009 yılında kapatılınca, üyeleri 2008 yılında kurulmuş olan Barış ve Demokrasi Partisi'ne (BDP) geçmiştir.

Kürt Siyasi Hareketinin Seyri: Partiler ve Amblemleri

Halkın Emek Partisi amblemi
1990-1993

Demokrasi Partisi amblemi
1991-1994

Halkın Demokrasi Partisi amblemi
1994-2003

Demokratik Halk Partisi amblemi
1997-2005

Demokratik Toplum Partisi amblemi
2005-2009

Barış ve Demokrasi Partisi amblemi
2008-2014

HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ

Demokratik Bölgeler Partisi amblemi
2008-

Halkların Demokratik Partisi amblemi
2012-

2014 yılında ise BDP milletvekilleri ile Devrimci Sosyalist İşçi Partisi, Ezilenlerin Sosyalist Partisi, Sosyalist Demokrasi Partisi, Sosyalist Yeniden Kuruluş Partisi ile Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi 2012 yılında kurulmuş olan Halkların Demokratik Partisi (HDP) çatısı altında birleşmişler ve 2015 genel seçimlerine HDP

pusulası ile katılmışlardır. BDP ise ismini aynı yıl Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) olarak değiştirmiştir.

Tablo 7: 2015 Milletvekili Genel Seçimleri³⁸

			SEÇİM YILI
Adalet ve Kalkınma Partisi	Ahmet Davutoğlu		258
Cumhuriyet Halk Partisi	Kemal Kılıçdaroğlu	25.0	132
Milliyetçi Hareket Partisi	Devlet Bahçeli	16.3	80
Halkların Demokratik Partisi	Selahattin Demirtaş Figen Yüksekdağ	13.1	80
Saadet Partisi	Mustafa Kamalak	2.1	
Vatan Partisi	Doğu Perinçek	0.4	
Bağımsız Türkiye Partisi	Haydar Baş	0.2	
Demokratik Sol Parti	Masum Türker	0.2	
Demokrat Parti	Gültekin Uysal	0.2	
Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi	Ahmet Eyüp Özgüç	0.2	
Halkın Kurtuluş Partisi	Nurullah Ankut	0.1	
Hak ve Özgürlükler Partisi	Fehmi Demir	0.1	
Doğru Yol Partisi	Çetin Özaçıkgoz	0.1	
Anadolu Partisi	Emine Ülker Tarhan	0.1	
Liberal Demokrat Parti	Cem Toker	0.1	
Merkez Parti	Abdurrahim Karslı	0.1	
Millet Partisi	Aykut Edibali	0.0	
Komünist Parti	Özlem Şen Abay	0.0	
Yurt Partisi	Sadettin Tantan	0.0	
Hak ve Adalet Partisi	Yiğit Zeki Öztürk	0.0	
Bağımsızlar		1.1	

³⁸ **Kaynak:** YSK ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

2002 yılından itibaren Recep Tayyip Erdoğan’ın başkanlığında üç dönemdir tek başına iktidar olan AK Parti, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın AK Parti lehine seçim kampanyası yürütmesine rağmen, Ahmet Davutoğlu başkanlığında katıldığı 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimi sonucunda %40.9 oy oranı ile 258 milletvekili kazanmıştır. CHP %25 oy ile 132, MHP %16.3 ile 80, HDP ise %13.1 ile 80 milletvekilliği kazanmıştır. Seçim sonucuna göre AK Parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu kaybetmiş; “tekrar seçim” ile yeniden iktidarı elde etmeyi amaçlamıştır.

Türkiye’de Demokrasi ve Seçimlere Dair Bazı Tespitler

Türkiye’de siyaset toplumun bir arada mutlu yaşayacağı koşulları üretmekten ziyade kamusal kaynak ve değerlerin ele geçirilmesine yönelik bir faaliyet olarak kavrandığı için sıklıkla rekabet, çatışma, ötekileştirme ve dışlama mekanizmalarına başvurulmaktadır. Siyasal, toplumsal, ideolojik veya dini farklılıklar kutuplaşma ve parçalanmanın birer unsuruna dönüşmektedir. Bu çerçevede, siyasette ahlaki bir bakış kendisine yer bulamamakta, tam aksine gücü ilahlaştıran ve insanı insanın kurdu olarak gören Makya-velist yahut Hobbesçu siyaset anlayışı hâkim olmaktadır. Bu tür bir siyasal kültür içinde demokratik bir zihniyet varlık imkanı bulamadığı gibi demokrasi ve seçimler de güç mücadelelerinin bir aracına indirgenmektedir.

İttihat ve Terakki’den bu yana, siyasi aktörler ve partiler muhalefette farklı, iktidarda farklı tutum takınmışlardır. “Ya hürriyet ya ölüm” sloganı ile iktidara gelen İttihat ve Terakki kendi muhalefetine bastırmak ve susturmak için karşı çıktığı istibdat yöntemlerine fazlasıyla başvurmuştur. Dolayısıyla, İttihat ve Terakki’nin baskı ve gayri meşru yollarla kazandığı seçimler kendisi açısından kısa vadeli zafer anlamına gelmiş olmakla birlikte, ülkenin geleceği bakımından dramatik sonuçlar doğurmuştur. İttihat ve Terakki kendisi de 1918’de Birinci Dünya Savaşı

mağlubiyeti ile birlikte kapanmış, tarih sahnesinden silinmesine rağmen izleri günümüze kadar hiç kapanmamış, geride bıraktığı çatışmacı ve baskıcı siyasal kültür kanayan bir yara olarak süregelmiştir. Kendisini bir siyasi partiden ziyade devletin sahibi olarak gören zihniyet günümüze kadar siyasi hayatın belirleyici faktörlerinden biri olagelmıştır. Bu zihniyet, önce tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde ardından popülizmle birlikte Demokrat Parti döneminde, bilahare askeri darbelerde ve en son olarak da AK Parti iktidarı sırasında nüksetmiştir.

Bu çerçevede, seçimler iktidarda bulunan partinin iktidarını ebedileştireceği bir kilit, muhalefette olanın da her ne pahasına olursa olsun iktidarın kapısını açacağı bir maymuncuk olarak kavranmıştır. Seçim kampanyaları sırasında iktidarların kamu gücünü ve kaynaklarını kendi menfaatleri için seferber etmeleri, basın üzerindeki baskı ve sansür dâhil adaletsiz ve eşitsiz uygulamaları siyasi aktörlere kısa vadede kazandırmış, topluma ve demokrasiye kaybettirmiştir. Seçim sistemi üzerindeki oynamalar da seçimleri demokrasinin bir unsuru olmaktan ziyade gücün bir aracı haline sokmuştur.

Demokrasinin çığı *elektoralizm* yahut sandıkçılık olarak nitelediğimiz bir darboğazda yitip giderken, gerçek çözümler, kazanmak uğruna yeniden üretilen sorunların arasında açık, seçik öylece duruyor.